

SZÓTÁRSZEMLE

Magyar–szlovén, szlovén–magyar nagyszótár – digitális megoldások

Lukácsné Bajzek Mária, főszerk. (2019).

Magyar–szlovén nagyszótár

Akadémiai Kiadó, Budapest. www.szotar.net (2022. 09. 25.)

Veliki slovensko-madžarski slovar

www.viri.cjvt.si/slovensko-madzarski, (2022. 09. 25.)

A szótárak jelentősége

Jelentős várakozás előzte meg a magyar-szlovén (2019), illetve szlovén-magyar (2021) nagyszótárak megjelenését. Ez a fokozott figyelem nem csak arra irányult, hogy bár egymással szomszédos országok nyelvéről van szó, eddig még nem készült ekkora formátumú szótár ebben a relációban, hanem a fokozódó gazdasági, kereskedelmi, kulturális kapcsolatokat kielégítő modern, friss szóanyag elérhetősége is váratott magára. A budapesti Akadémiai Kiadó *Magyar-szlovén nagyszótára*, illetve a Ljubljnai Egyetem Nyelvi Erőforrások és Technológiák Központjának szlovén-magyar nagyszótára ezeket az igényeket is megpróbálja kielégíteni.

A nagyszótárak előzményei

A korábban megjelent szlovén-magyar-szlovén szótárak alapvetően három csoportba sorolhatók: 1. közép-, illetve kéziszótárak, 2. szaknyelvi szójegyzékek, szótári munkák, 3. tanulói, tananyagokhoz kapcsolódó szójegyzékek.

Három általános, kétnyelvű szótár említhető meg, amelyek közül kettő szlovén-magyar, egy pedig mindkét irányba tartalmaz szavakat. A legkorábbi ezek közül Franc Šebjanič szlovén-magyar szótára (1969), amelyet a több kiadást megélt, legnagyobb terjedelmű (nagyjából 25 000 címszót és mintegy 75 000 szókapcsolatot tartalmaz), Jože Hradil szerkesztette *Slovensko-madžarski slovar* (1982)

követ. Végül 1995-ig kellett várni, hogy legalább kéziszótár szinten mindkét irányba használható munkát vehessenek kézbe az olvasók, ekkor jelent meg Elizabeta Bernjak szerkesztésében a *Madžarsko-slovenski, slovensko-madžarski slovar*. Mindhárom munkát Szlovéniában adták ki. Megemlítendő még Marjanca Mihelič ugyancsak Ljubljánában megjelent, a 2004-es magyarországi EU-csatlakozás kapcsán kiadott zsebszótára (Mihelič, 2006).

Hasonlóan a szlovén oldalról jelentkezett igény a 90-es években, elsősorban a kétnyelvű, muravidéki területen különböző szaknyelvi anyagok fordítását segítő szójegyzékek készítésére. Ezek a munkák gyakran a két, érintett ország közötti együttműködésben készültek el, több szótár kiadását a Magyarországi Szlovének Szövetsége gondozta. Így készült frazeológiai szótár (Mukič, 1993), néprajzi szótár (Kozar-Mukič, 1996), csak a felsorolás szintjén: az informatikai vagy éppen a technikai szókincset, a turisztikai szókincset felölelő gyűjtemény. Egy szakdolgozattól nőtte ki magát a földrajzi szak kifejezések szótára (Lázár & Rudaš, 2003), Szúnyogh Sándor muravidéki költő, újságíró, kétnyelvű rádióprogramok és televíziós műsorok szerkesztője készítette el – nyilvánvalóan szakmai indíttatásból – a társadalmi-politikai szókincs szótárát (Szúnyogh, 1990).

A kétnyelvű területek alsótagozatos kisiskolásai számára már 1994-ben készült képes szótár (Fabčič, 1994), de az élő iskolai kétnyelvűséget mutatja, hogy ezen a területen a közelmúltban is jelent meg újabb, hasonló kiadvány (Majcenovič Kline, 2017). A Magyarországon felsőfokú tanulmányokra készülő szlovén diákokat segítette a Nemzetközi Előkészítő Intézet (később Nemzetközi Hungarológiai Központ, Balassi Intézet) által kiadott *Szines magyar nyelvkönyvhöz* készült szótár (Lukács, 1991), amelyet az akkor a

Ljubljanai Egyetem Bölcsészettudományi Karán magyar lektorként is dolgozó Lukács István szerkesztett.

Magyar-szlovén nagyszótár

Államközi együttműködés keretében valósult meg a következőkben ismertetett két nagyszótári projekt, amelynek a magyar-szlovén oldalát projektvezetőként szintén Lukács István, az ELTE BTK Szláv Filológiai Tanszékének vezetője koordinálta, megjelenését az EMMI és a Nemzeti Kulturális Alap is támogatta. Az Akadémiai Kiadó gondozásában megjelent digitális nagyszótár felelős szerkesztője Lukácsné Bajzek Mária (2019), szerkesztői Dudás Előd, Rágyanszki György, Soós Brigitta, Tonka Tímea és Várkonyi Alma, anyanyelvi lektorai Natalja Ulčnik és Mladen Pavičić. A szótár egyfelől hozzáférhető a kiadó által üzemeltetett www.szotar.net weboldalon, amelyen egy ingyenes regisztrációt követően korlátlanul használható, másfelől mobiltelefonos applikációként is letölthető, valamint a Microsoft Office bővítményeként is telepíthető, így az ehhez kapcsolódó programokban (Word, Excel, Power Point stb.) ugyancsak használható. További előnye, hogy összekapcsolódik az Akadémiai Kiadó további kétnyelvű szótáraival, ugyanazzal a szótáríró programmal készült, illetve a kiadói adatbázisra támaszkodik.

A szótár 73 657 szócikket tartalmaz 200 000 célnyelvi megfelelővel és 45 000 példamondattal, valamint szókapcsolattal. Digitális szótár lévén a keresőmotor mindkét nyelv irányába működik, valamint az egyes szócikkeken belüli szóelőfordulásokat is érzékeli, így akár szlovén-magyar viszonylatban, de kifejezések fordítására is mutat találatokat. A szócikkek között az általános szókincs bemutatása mellett szerepelnek speciálisan a magyarországi Rábavidék, illetve a szlovéniai Muravidék településnevei, szaknyelvi kifejezések – külön kiemelt hangsúllyal az aktuális társadalmi, informatikai és egészségügyi szakkifejezések –, magyar szólások, közmondások szlovén megfelelői,

de mindezek mellett a szerkesztők figyelmet fordítottak a két ország kulturális, politikai, nemzetiségi kapcsolataira jellemző speciális szókincs szerepeltetésére is (Lukácsné Bajzek, 2021).

A szócikkekk részleteselek, jól kidolgozottak. A szavak forrás- és célnyelvi szemantikai, illetve szintaktikai jellemzői mellett azok stilisztikai értékére, akár pragmatikai használatára is kiterjednek. Az egyes szócikkek tartalmazzák a forrásnyelvi szó szófaját, igék esetében további nyelvtani adatokat (tárgyas, tárgyatlan, visszaható igék), illetve azok esetleges vonzatait is. Megjelölik továbbá az adott szó stilisztikai értékét (például tréfás, népies, gúnyos, pejoratív), használati körét (például köznyelvi, irodalmi, hivatalos nyelvhasználat), szaknyelvi jellegét (például jogi, gazdasági, katonai). Ezek a jelölések, illetve a nyelvtani adatok a szlovén megfelelőknél is megjelennek. Minden szócikkhez tartoznak kollokációk, példamondatok, esetlegesen további kifejezések, frazémák. Ezek nagyban megkönnyítik a szavak célnyelvi használatát, valamint – a gyakorisági mutatókat figyelembe véve – sok esetben konkrétan is megadják az éppen keresett kifejezés teljes szlovén megfelelőjét segítve a fordítók munkáját, a szótárhasználók dolgát. Külön érdeme a magyar-szlovén nagyszótárnak, hogy gondos figyelmet fordítottak a speciálisan a magyar-szlovén fordításban jelentkező sajátosságokra. Ezekből emelek ki néhányat a következőkben.

Az igék esetében jelölésre került a folyamatos és befejezett aspektus (imperpektivitás–perfektivitás), amely a magyar forrásnyelvben az igekötős igéknél kapott igazán figyelmet. Ezeknél külön megjelenik a szlovén fordításban a szükséges vonzatok használata, hiszen a célnyelven nem mindig találunk ekvivalens igekötőt a magyar jelentés visszaadásához, további bővítmények hozzáadása szükséges szlovén nyelven. A vonzatok megjelenítése – a már említett módon – minden esetben komoly erőssége a szótárnak. A személyre vonatkozó főnévi

kifejezések esetében megtalálhatóak szlovén nyelven azok hímnemű és nőnemű változatai, a melléknevek esetében példákön keresztül érzékelteti a szótár a szlovén nyelvre jellemző határozott, illetve határozatlan melléknévi alakokat. Azokban az esetekben, ahol nem volt lehetséges szlovén ekvivalens megadása, körülírással magyarázatok szerepelnek. Különösen igaz ez a kifejezetten a magyar kultúrára, történelemre jellemző sajátos reáliákra (például *bikavér*, *diszmagyar*), amelyek szerepeltetése ilyen módon szintén a szótár javára válik.

Általánosan kiváló munkát eredményezett az a kooperáció, amely az Akadémiai Kiadó hosszú évtizedekre visszanyúló, alapos lexicográfiai koncepciójára és nyelvi adatbázisára épült az ELTE BTK szlovenisztikai oktatóinak tudományos háttérével és a szlovén nyelvre vonatkozó nyelvészeti, kulturális, de oktatói tapasztalatukból egyaránt adódó fordítói és nyelvdidaktikai ismereteikkel kiegészülve. A szótár anyaga nem csak változatos, részletes, de rendkívül felhasználóbarát. Sok esetben épp azokat a kiegészítő információkat tartalmazza, amely a szótárhasználó számára szükséges, legyen az jelentésbeli, grammatikai adat vagy akár kollokáció, frazeológiai egység.

Szlovén-magyar nagyszótár

Párhuzamosan indultak el a magyarországi szerkesztéssel Szlovéniában a szlovén-magyar nagyszótár munkálatai a Ljubljanai Egyetemen Iztok Kosem koordinációjával, amelynek megjelenését a Szlovén Kutatási Ügynökség támogatta. Érdekes összehasonlítani, hogy míg a magyar-szlovén irányban inkább a nyelvészeti megalapozottság játszotta a fő szerepet a tervezésben ráépülve az Akadémiai Kiadó már meglévő technológiájára, addig a szlovén szakemberek – a kutatóintézet profiljából is adódóan – nyelvtechnológiai megközelítést alkalmaztak, új korpusz kidolgozásával, valamint keresőfelület kialakításával kezdték a lexicográfiai vállalkozás megvalósítását (Bálint Čeh & Kosem, 2017).

A Nyelvi Erőforrások és Technológiák Központja által létrehozott felület az intézmény digitális szótári adatbázisának részét képezi. Maga az adatbázis is szabadon hozzáférhető (Kosem, 2021). A szótár ingyenesen elérhető a www.viri.ejvt.si/slovensko-madzarski/hun/ oldalon. Anyaga az impresszum tájékoztatása alapján folyamatosan bővül, a jelenlegi 1.0-s verzió utolsó frissítése 2021. október 20-án zajlott. Ez a verzió 10 946 címszót tartalmaz, amelyhez 33 298 fordítás kapcsolódik. A szócikkek 15 265 kollokációt és 2 416 példamondatot tartalmaznak jelenleg.

Minden szócikkhez kapcsolódik egy-egy hangfelvétel az adott lexikai egységről szlovén és magyar nyelven egyaránt. Ez segíti a szavak kiejtését. Emellett egy ötfokú skálán látható az adott szó gyakorisága a forrásnyelvben. A jelentések megadása után – mindig az adott jelentéshez kapcsolódóan – találjuk a kollokációk felsorolását szlovén és magyar nyelven, illetve az ezekhez kapcsolódó példamondatokat. Ezekhez is tartozik hangfelvétel. A szócikkek végén külön kerülnek megjelenítésre a frazémák.

A szótár felülete felhasználóbarát, könnyen kezelhető. Külön előnye, hogy – a magyar-szlovén társához hasonlóan – valóban nagy hangsúlyt fektetett a leggyakoribb szókapcsolatok listázására és fordítására, ezzel további segítséget nyújtva a fordítók számára. Ezek a keresőmotor használatával gyorsan és egyszerűen elérhetőek. Ezzel együtt a szótár anyaga nyilvánvalóan további bővítésre szorul, akár csak ha összehasonlítjuk a szócikkek számát a Budapesten készült párjának tartalmával. A szóanyag bővítését a készítők is tervezik, így bízhatunk benne, a kiváló fejlesztésben megvalósult, dinamikus technikai felületnek köszönhetően hamarosan tartalmilag is nagyobb merítés kerülhet a szótár adatbázisába.

Összegzés

A kétnyelvű szótár olyan használati eszköz, amely a benne szereplő nyelvek, pontosab-

ban az annak beszélői közötti megértést segíti. Szlovéniával úgyis mint szomszédos országgal, de úgyis mint jelentős magyar kisebbséggel rendelkező területtel fokozódó kapcsolatban áll Magyarország, a magyar anyanyelvű beszélők. Ez kölcsönösen igaz, gondolhatunk akár csak a Rábavidéken élő szlovén kisebbségre is. Egymás mélyebb megismerésének és a sikeres együttműködésnek elengedhetetlen eszköze a nyelvi közvetítés, amelyet kiválóan szolgál a két fentebb ismertetett nagyszótár.

Hatalmas vállalkozásként, óriási munkával valósultak meg a célkitűzések, ha más-más utat is jártak és járnak az adott munkák szerkesztői. Ezzel együtt olyan elérhető, modern, a 21. századi technológiát maximálisan kihasználó szótárakat forgathatunk, amelyek iskolák, nyelvtanulók, cégek, üzletemberek, de fordítók, műfordítók és tolmácsok, valamint nyelvészeti szakemberek munkáját, kutatásait is hatékonyan támogatják. Ennek megvalósítása pedig, különösen a kevésbé beszélt idegen nyelvek esetében, amilyen Magyarországon a szlovén, de Szlovéniában a magyar is csak üdvözlendő, elismerésre méltó vállalkozás.

FORRÁSOK

- Bernjak, E. (1995). *Madžarsko-slovenski, slovensko-madžarski slovar*, Cankarjeva založba.
- Fabčič, M. (1994). *Slovensko-madžarski slikovni slovar. 1–4*. Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Hradil, J. (1982). *Slovensko-madžarski slovar*, Državna založba Slovenije.
- Kosem, I. et al. (2021). *Comprehensive Slovenian-Hungarian Dictionary 1.0*, Slovene language resource repository. CLARIN.SI (<https://www.clarin.si/repository/xmlui/handle/11356/1453>, 2022. 09. 25.)
- Lázár L. & Rudaš J. (2003). *Zbirka slovensko-madžarskih zemljepisnih izrazov / Szlovén-magyar földrajzi fogalomtár*. Zavod Republike Slovenije za šolstvo.
- Lukács I. (Ed.). (1991). *Szlovén-magyar szótár: a Színes magyar nyelvkönyvhöz*, Nemzetközi Hungarológiai Központ.
- Majcenovič Kline, B. (2017). *Slovensko-madžarski slikovni slovar*, Skrivnost, Hoče.
- Mihelič, M. (2006). *Madžarsko-slovenski, slovensko-madžarski evropski slovar / Magyar-szlovén, szlovén-magyar európai szótár*, Cankarjeva založba.
- Mukič, F. (1993). *Madžarsko-slovenski frazeološki slovar / Magyar-szlovén frazeológiai szótár*, Magyarországi Szlovének Szövetsége.
- Kozar-Mukič, M. (1996). *Etimološki slovar Slovenec na Madžarskem / A magyarországi szlovének néprajzi szótára*, Magyarországi Szlovének Szövetsége – Savaria Múzeum.
- Šebjanič, F. (1969). *Slovensko-madžarski slovar*, Državna založba Slovenije.
- Szúnyogh S. (1990). *Slovensko-madžarski slovar družbeno-politične terminologije / Szlovén-magyar társadalmi-politikai műszótár*, Zavod za časopisno in radijsko dejavnost.

IRODALOM

- Bálint Čeh, J. & Kosem, I. (2017). Prvi koraki do novega velikega slovensko-madžarskega slovarja: analiza relevantnih dvojezičnih virov. *Slovenščina* 2.0, 5(2), 113–150.
- Fóris Á. & Rihmer Z. (2007). A szótárak minősítési kritériumairól. *Fordítástudomány*, 9(1), 109–113.
- Gaál P. (2012). Szempontrendszer online szótárak minősítéséhez. *Magyar Terminológia*, 5(2), 225–250.
- Lukácsné Bajzek M. (2021). A szó elszáll, az írás megmarad. A Magyar-szlovén internetes nagyszótárról. In Lukács I. (Ed.) *A magyar királyok városának emlékezete a szláv irodalmakban, nyelvekben és kultúrákban* (pp. 109–131). ELTE BTK Szláv Filológiai Tanszék.

Kruzslicz Tamás